

Шкабаріна М. А., аспірант (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

ПЕДАГОГІЧНА ТВОРЧІСТЬ ТА ПЕДАГОГІЧНА КРЕАТИВНІСТЬ : КОМПОРАТИВНИЙ АНАЛІЗ

Анотація. У статті запропоновано розмежування понять «педагогічна творчість» та «педагогічна креативність». Проаналізовано визначення цих понять українськими та зарубіжними науковцями. Наведено основні ознаки, що характеризують зазначені дефініції. На основі аналізу наукових праць узагальнено основні підходи, що розкривають педагогічну креативність. Виокремлено спільні риси цих понять. Зроблено висновок про те, що поняття педагогічної творчості є ширшим і включає в себе педагогічну креативність.

Ключові слова: педагогічна творчість, педагогічна креативність, педагогічна діяльність, розвиток педагогічної креативності, професійні якості.

Аннотация. В статье предложено разграничение понятий «педагогическое творчество» и «педагогическая креативность». Проанализированы определения этих понятий украинскими и зарубежными учеными. Приведены главные признаки, характеризующие указанные дефиниции. На основе анализа научных трудов обобщены основные подходы, раскрывающие педагогическую креативность. Выделены общие черты этих понятий. Сделан вывод о том, что понятие педагогического творчества шире и включает в себя педагогическую креативность.

Ключевые слова: педагогическое творчество, педагогическая креативность, педагогическая деятельность, развитие педагогической креативности, профессиональные качества.

Annotation. The author made an attempt to delimitate the concepts «pedagogical art» and «pedagogical creativity». Definitions of Ukrainian and foreign scholars of these concepts are analyzed. The main features that characterize these definitions are noticed. On the basis of scientific papers the author summarized the main approaches which determinate pedagogical creativity. The similarities of this concepts are defined. Conclusion is made about concept pedagogical art is more extensive and includes pedagogical creativity.

Keywords: pedagogical art, pedagogical creativity, teaching activity, development of pedagogical creativity, professional qualities.

XXI століття характеризується значним розвитком наукового-технічного прогресу та інформаційних технологій. Освітній процес не залишається осторонь неперервних змін у світі. Сучасна вища освіта України стоїть на шляху вдосконалення усталених психолого-педагогічних цінностей. Відповідно до закону України «Про вищу освіту» (2014) система вищої освіти має на меті підготовку фахівців, які здатні творчо мислити, прагнути до постійного самовдосконалення та самореалізації, підвищення власних професійних якостей, задля інноваційного розвитку країни, забезпечення потреб суспільства. Сучасні освітні реалії вимагають від учителя умінь самостійно мислити, генерувати оригінальні ідеї, приймати сміливі, нестандартні рішення. У зв'язку з цим увага вчених зосереджена на розвиток важливих професійних якостей майбутнього педагога. Однією з найбільш затребуваних є педагогічна креативність.

Актуальність дослідження зумовлена науковим інтересом до поняття «креативність», а також співвідношенням цього поняття з іншими якостями та психічними процесами. Сучасні дослідження спрямовані на розвиток креативності у різних видах діяльності. Педагогічна діяльність не є виключенням, а розвиток педагогічної креативності майбутніх учителів є одним із пріоритетних завдань професійної освіти. Враховуючи те, що погляди вчених на поняття педагогічної творчості та педагогічної креативності різняться, а феномен креативності у педагогіці відповідає запитам сучасності, темі нашої статті є актуальною для дослідження.

Аналіз останніх досліджень засвідчив, що питання творчості та креативності є об'єктом багатьох наукових розвідок. Психологічні аспекти розвитку креативності досліджували Д. Б. Богоявленська, Р. В. Белоусова, Т. А. Барішева, Р. М. Грановська, О. М. Грек, О. В. Лобода, І. В. Розіна, Я. А. Пономарьов, та ін. Психолого-педагогічний аспект цієї проблеми висвітлювали В. Л. Антонішина, Н. Ф. Вишнякова, А. Г. Грецов, Н. Ю. Малій, А. Ю. Козирева, В. А. Семиченко та ін.

Досліджували педагогічну творчість такі науковці: Н. В. Гузій, В. І. Загвязинський, І. А. Зязюн, В. А. Кан-Калік, Н. В. Кічук, Н. Д. Нікандров, М. М. Поташник, С. О. Сисоева, А. В. Хуторський та ін. Педагогічну креативність та її ознаки розглядали М. М. Зиновкіна, І. С. Огоновська, Л. Н. Харченко, Є. Є. Щербакова та ін. Творчість та креативність у процесі підготовки майбутніх учителів представлено дисертаційними дослідженнями І. В. Гриненко, О. М. Дунаєвою, В. П. Черноус, І. Ю. Шахіною та ін.

Метою нашої статті є здійснення порівняльного аналізу понять «педагогічна творчість» та «педагогічна креативність», виокремлення спільних рис, встановлення відношень між ними.

В наукових дослідженнях процес формування креативної особистості розглядається у двох напрямках: перший – історія формування творчої особистості, що ґрунтується на її природі, усебічному та гармонійному

розвитку; другий – історія формування творчо-креативної особистості, що поєднує інтелектуальні здібності й творчу обдарованість особистості [0, с. 16]. У педагогічній теорії цей процес є ідентичним, на початку 90-х рр. науковці вивчали феномен педагогічної творчості та її формування, а на сучасному етапі дослідження зосереджуються на питанні розвитку педагогічної креативності.

Професія вчителя є однією з найбільш затребуваних і відповідальних у суспільстві. До педагога завжди висуваються найвищі критерії, оскільки саме вчитель повинен бути зразком наслідування для своїх учнів. У науковій літературі педагогічна творчість визначається як особистісно орієнтована розвивальна взаємодія суб'єктів навчально-виховного процесу (вчителя і учня), зумовлена специфікою психолого-педагогічних взаємовідносин між ними і спрямована на формування творчої особистості учня і підвищення рівня творчої педагогічної діяльності вчителя [0, с. 35]. У педагогічному словнику творчість учителя визначена як вироблення і втілення педагогом в постійно мінливих умовах навчально-виховного процесу та у спілкуванні з дітьми оптимальних і нестандартних рішень [0, с. 331–332]. Дослідник М. М. Поташник висловлює думку про те, що педагогічна праця нетворчою не буває і бути не може, бо неповторні діти, обставини, особистість самого вчителя, і будь-яке педагогічне рішення має виходити з цих завжди нестандартних факторів. Якщо ж дії людини, працюючої з дітьми, не враховують цих особливостей, то її праця лежить вже за межею того, що називається «педагогічною» [4, с. 4]. Творчість в діяльності вчителя виявляється по-різному:

- в нестандартних підходах до вирішення проблем;
- в розробці нових методів, форм, прийомів, засобів і їх оригінальному поєднанні;
- в удосконаленні, раціоналізації, модернізації відомого відповідно до нових завдань;
- у вдалій імпровізації на основі як точного знання, компетентного розрахунку, так і високо розвиненої інтуїції;
- в умінні бачити «віяло варіантів» у вирішенні однієї і тієї ж проблеми;
- в умінні трансформувати методичні, теоретичні рекомендації в конкретні педагогічні дії.

Творчість вчителя може також виражатися:

- у створенні нестандартних дослідів педагогічної взаємодії вчителя і учнів або у відкритті нових і перспективних педагогічних можливостей вже відомих методів. Таке відкриття може проявлятися в оригінальній інтерпретації дотеперішніх форм і прийомів, їх переосмисленні;
- у використанні і оригінальному застосуванні нетрадиційних способів вирішення тих чи інших педагогічних завдань [5, с. 8].

Отже, професія вчителя є творчою, а сам процес викладання є творчим актом. Педагогічна творчість є взаємодією суб'єктів навчально-виховного процесу (учителя та учня), з метою розвитку творчих здібностей учня та покращення творчої педагогічної діяльності вчителя.

Останнім часом усе більше досліджень у галузях психології, соціології та педагогіки присвячені розвитку креативних здібностей. У педагогіці під креативністю найчастіше розуміють такі різні здібності, як винахідливість, оригінальність, фантазія, інтуїція, здатність вирішення проблем [6, с. 121]. Креативність, за А. В. Хуторським, це інтеграційна здатність, що вбирає в себе систему взаємопов'язаних здібностей-елементів. Наприклад, креативними здібностями є увага, асоціативність, фантазія, мрійливість [6, с. 121].

Дослідниця І. С. Оноговська педагогічну креативність (творчість) визначає як інтегральну характеристику особистості з дивергентним мисленням, що включає гнучкість інтелекту, розвинену творчу увагу і інтуїцію, здатність до подолання шаблонів і стереотипів, прагнення до пошуку нового, розвинену емоційно-чуттєву сферу, вміння працювати в нестандартних ситуаціях, шукати і знаходити відповіді на проблемну ситуацію і багато іншого [7, с. 10]. При цьому науковець ототожнює поняття креативності та творчості.

А. Н. Біляєвських визначає креативність як інтегральну стійку характеристику особистості, яка визначає її здатність до творчості, прийняття нового, нестандартного творчого мислення, генерування великого числа оригінальних і корисних ідей. Креативність дозволяє розвивати нестандартне мислення, творчо підходити до вирішення професійних завдань. Це відповідає сучасним підходам до розвитку освіти і формування нових уявлень про компетенції майбутнього фахівця [8].

Н. А. Степаненко визначає педагогічну креативність як професійну якість особистості, яка проявляється в цілеспрямованій креативній діяльності вчителя, здатного ставити і бачити нестандартні педагогічні завдання і оригінально їх вирішувати [9, с. 184]. О. М. Дунаєва охарактеризувала педагогічну креативність як динамічну якість учителя, яка зумовлює інноваційний активно-пошуковий процес організації педагогічної діяльності з метою формування креативності учнів [10, с. 7]. За В. І. Андрєєвим, педагогічна креативність – це готовність суб'єкта до педагогічної творчості, здатність бачити, ставити й оригінально розв'язувати педагогічні проблеми, швидко орієнтуватися в нових педагогічних ситуаціях, передбачати результати [11, с. 103]. Дослідник О. І. Піскунов вважає, що важливою ознакою педагогічної креативності вчителя є педагогічна спрямованість його мислення, яка значною мірою характеризується гнучкістю, альтернативністю і умінням знаходити в конкретних педагогічних ситуаціях різні варіанти їх розв'язку, розумний вихід з протиріч, конфліктних випадків у навчально-виховному процесі [12, с. 33].

Ознаками педагогічної креативності є: високий рівень соціальної і моральної свідомості; пошуково-перетворюючий стиль мислення; розвинені інтелектуально-логічні здібності (вміння аналізувати, обґрунтовувати, пояснювати, виділяти головне тощо); проблемне бачення; творча фантазія, розвинуте уявлення; специфічні особистісні якості (любов до дітей, безкорисливість, сміливість, готовність до розумного ризику в професійній діяльності, цілеспрямованість, наполегливість, ентузіазм); специфічні мотиви (необхідність реалізувати своє «Я», бажання бути визнаним, творчий інтерес, захопленість творчим процесом, своєю працею, прагнення досягти найбільшої результативності в конкретних умовах своєї педагогічної праці); комунікативні здібності; здатність до самоуправління; високий рівень загальної культури [13, с. 99].

Таким чином, здійснений аналіз поняття педагогічної креативності дає нам змогу зробити такі висновки:

- педагогічна креативність є інтегральною характеристикою особистості, тобто об'єднує у собі ряд інших якостей та здібностей (уява, інтуїція, асоціативність і т.д.);

- педагогічна креативність має динамічний характер (може розвиватись та удосконалюватись);

- педагогічна креативність є професійною якістю (допомагає успішно здійснювати педагогічну діяльність);

- педагогічна креативність є здатністю здійснення педагогічної творчості.

На нашу думку, поняття «педагогічна творчість» та «педагогічна креативність» не є синонімічними. Ми погоджуємось з думкою дослідниці С. О. Сисоєвої, яка зазначає, що педагогічна творчість включає в себе педагогічну креативність, що поєднується з знаннями, вміннями, навичками та володінням формами і методами творчого розвитку учнів [13, с.98].

Проведений аналіз наукових джерел, дає підстави стверджувати, що порушена тема є актуальною у педагогічному дискурсі. У педагогічній теорії під поняттям «педагогічна творчість» найчастіше розуміють взаємодію вчителя та учня, що передбачає формування творчої особистості учня і удосконалення педагогічної творчості вчителя. Педагогічна творчість – це сам процес викладання, якому характерні ознаки творчого акту. Спільною рисою аналізованих понять є здатність до розв'язання завдань та проблем, оригінального рішення. Оскільки педагогічна креативність є інтегральною характеристикою особистості, що має динамічний характер та допомагає успішно здійснювати професійну діяльність, тобто здатність до педагогічної творчості, вважаємо, що поняття педагогічної творчості є ширшим і включає в себе педагогічну творчість.

Здійснене дослідження не вичерпує усієї багатогранності порушеної проблеми. Перспективою подальших розвідок вважаємо дослідження цих

понять у іноземних виданнях та визначення педагогічних умов розвитку креативності майбутніх учителів.

1. Петришин Л. Й. Теоретико-методичні основи формування креативності майбутніх соціальних педагогів [Текст] : автореферат... д-р пед. наук, спец.: 13.00.05 – соціальна педагогіка / Л. Й. Петришин. — Старобільськ : ДЗ «Луганський нац. університет ім. Т. Шевченка», 2015. – 44 с. **2.** Педагогічна творчість : методологія, теорія, технології / В. П. Андрущенко, С. О. Сисоєва, Н. В. Гузій, Н. В. Кічук; За ред. С. О. Сисоєвої, Н. В. Гузій. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. – 183 с. **3.** Коджаспирова Г. М. Педагогический словарь / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – М. : Изд. центр «Академия», 2000. – 176 с. **4.** Поташник М. М. Как развивать педагогическое творчество / М. М. Поташник. – М. : Знание, 1987. – 80 с. **5.** Слостенин В. А. Педагогическая деятельность как творческий процесс / В. А. Слостенин // Сибирский педагогический журнал. – 2005. – № 4. – С. 3–13. **6.** Хуторской А. В. Дидактическая эвристика. Теория и технология креативного обучения / А. В. Хуторской. – М. : Изд-во МГУ, 2003. – 416 с. **7.** Огоновская И. С. Пространство педагогической креативности и факторы ее ограничения / И. С. Огоновская // Инновационные проекты и программы в образовании. – 2013. – № 5. – С. 9–15. **8.** Беляевских А. Н. О понятии «креативность» в аспекте формирования профессиональной компетенции будущего специалиста [Электронный ресурс] / А. Н. Беляевских // Успехи современного естествознания. – 2013. – № 10. – С. 72–73. – Режим доступа : <http://www.natural-sciences.ru/ru/article/view?id=32965>. **9.** Степаненко Н. А. Методическая система развития педагогической креативности студентов на основе информационно-коммуникационных технологий / Н. А. Степаненко // Сибирский педагогический журнал. – 2011. – № 5. – С. 183–189. **10.** Дунаева О. М. Формування педагогічної креативності майбутніх учителів у процесі професійної підготовки : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / О.М. Дунаєва ; Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2008. – 20 с. **11.** Андреев В. И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности / В. И. Андреев. – Казань : Из-во Казанского университета, 1988. – 228 с. **12.** Пискунов А. И. Педагогическое образование : цель, задачи и содержание / А. И. Пискунов // Педагогика. – 1995. – № 4. – С. 59–63. **13.** Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості: підручник / С. О. Сисоєва. – К. : Міленіум, 2006. – 344 с.

Рецензент: к. психол. н., проф. Ставицький О. О.